

มานุษยวิทยากับภูมิทัศน์เชิงนิเวศวัฒนธรรม [Anthropology and eco-cultural landscapes]

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม

ภูมิประเทศของโลกประกอบด้วยสิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต และกิจกรรมของมนุษย์ที่ประทับรอยบนกายภาพและสิ่งแวดล้อม ทำให้การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ ระบบนิเวศทางธรรมชาติ และโลกทางกายภาพมีความสำคัญในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 พร้อมกับคำถามเกี่ยวกับความยั่งยืนและการอยู่รอดในความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา มรดกทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของมนุษย์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (Agnoletti, 2006; Bridgewater & Rotherham, 2019; Merçon et al., 2019) ธรรมชาติและวัฒนธรรมไม่อาจแยกขาดจากกันได้ สิ่งสำคัญคือมนุษย์คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมรดกทางวัฒนธรรมภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมข้ามชาติ การบริโภคสินค้าที่เข้มข้นและการคุกคามของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เท่าที่ผ่านมา องค์การยูเนสโกแสดงความห่วงใยต่อการสูญหายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้เกิดนโยบายการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible cultural heritage) (UNESCO, 2018) พร้อมกับการสนับสนุนให้วัฒนธรรมเหล่านี้ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต นำไปสู่การคุ้มครองวิถีวัฒนธรรมให้อยู่คู่กับระบบนิเวศ (Agnoletti, & Rotherham, 2015)

ความพยายามที่จะโอบอุ้มธรรมชาติให้คงอยู่ร่วมกับวิถีชีวิตของมนุษย์ เริ่มต้นอย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษ 1980 ในการประชุมเกี่ยวกับชีวชาติพันธุ์ (the First International Congress of Ethnobiology) ที่เมืองเบลีม ประเทศบราซิล ปี 1988 ซึ่งมีนักวิชาการและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั่วโลก ได้มาร่วมสนทนากัน ข้อเสนอสำคัญคือการแสวงหาวิธีการที่ชนเผ่าพื้นเมืองยังคงมีสิทธิในที่อยู่อาศัยและใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างยั่งยืน (Berkes, Folke, & Gadgil, 1995) ข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากการประชุมครั้งนี้นำไปสู่แนวคิดเรื่อง “ชีววัฒนธรรม” (biocultural) ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นการดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมและธรรมชาติซึ่งมีความหลากหลายในภูมิประเทศและระบบนิเวศต่างๆ ของโลก (Pretty et al., 2009) การให้ความสำคัญของทั้งสองมิตินี้ท้าทายกระบวนทัศน์ของนักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมและนักวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก เพราะแต่เดิมธรรมชาติกับวัฒนธรรมจะถูกแบ่งแยกออกจากกัน ภายใต้ฐานคิดที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติต้องไม่ถูกรบกวนจากการกระทำของมนุษย์ (Rotherham, 2008, 2014, 2014a, 2015)

ปฏิญญาของเบลีม (the Declaration of Belém) ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกริดรอนสิทธิและถูกคุกคามจากการพัฒนาสมัยใหม่ หลังจากนั้น ข้อถกเถียงเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเกิดขึ้นในเวทีนานาชาติหลายครั้ง

ประเด็นที่มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางคือขอบเขตในสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่พวกเขาอยู่อาศัย มีการกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการอนุรักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และคุ้มครองวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ (IPBES, 2016) ทั้งนี้ กลุ่มนักวิทยาศาสตร์ส่วนหนึ่งค่อนข้างวิตกกังวลเกี่ยวกับคำว่า “ความหลากหลายทางชีววัฒนธรรม” (biocultural diversity) เนื่องจากเกรงว่าทรัพยากรธรรมชาติจะไม่สามารถปกป้องคุ้มครอง นักอนุรักษ์ธรรมชาติวิตกกังวลว่าการยอมให้มนุษย์เข้าไปอาศัยหรือใช้ทรัพยากรเพื่อทำมาหากิน จะเป็นการทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงสภาพและขาดความอุดมสมบูรณ์ เสมือนกับเป็นการดัดแปลงธรรมชาติให้กลายเป็นสิ่งที่ไร้ความบริสุทธิ์ (Hobbs, Higgs, & Hall, 2013)

Nassauer (1995) อธิบายว่าภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม หมายถึงการทำกิจกรรมของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศซึ่งต่างมีผลต่อกัน มนุษย์จะคิดค้นเทคโนโลยีเพื่อใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ขณะที่ธรรมชาติจะกำหนดวิธีการที่มนุษย์จะปรับตัวอยู่กับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญคือความหมายที่มนุษย์ให้กับธรรมชาติดำรงอยู่ในโลกทัศน์ทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ระบบนิเวศในต่าง ๆ มีใช้ทรัพยากรในความหมายสากล หากแต่หมายถึงคุณค่าบางอย่างที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่แตกต่างกัน ความเข้าใจนี้ เป็นเรื่องที่นักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่เพิกเฉยและมองข้าม ทำให้เกิดความไม่ลงรอยในการอนุรักษ์ธรรมชาติกับการคุ้มครองวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ (Bridgewater & Walton, 1996) ในขณะที่นักวิชาการบางกลุ่มพยายามผลักดันแนวคิดเรื่อง “ความหลากหลายทางชีววัฒนธรรม” และ “ภูมิทัศน์ทางชีววัฒนธรรม” (biocultural landscapes) เพื่อให้การคุ้มครองวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นที่อาศัยในระบบนิเวศดำเนินไปพร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Poe, Norman, & Levin, 2014)

Loh and Harmon (2005) กล่าวว่าความหลากหลายทางชีวภาพดำรงอยู่ร่วมกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้น นักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์จำเป็นต้องเห็นความสำคัญในเรื่องนี้และควรร่วมแสวงหาแนวทางที่จะสนทนาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่อกัน เพื่อให้ธรรมชาติและวัฒนธรรมไม่แยกขาดจากกัน เช่นเดียวกับ Cocks (2006) กล่าวว่าความหลากหลายทางชีววัฒนธรรมบ่งบอกถึงความหลากหลายทางชีวภาพและสังคมของมนุษย์ หากธรรมชาติถูกทำลายสังคมของมนุษย์ก็จะอยู่รอดได้ยาก ขณะเดียวกันวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ในระบบนิเวศที่หลากหลายก็ย่อมจะมีวิธีการให้คุณค่ากับธรรมชาติที่หลากหลายด้วย รวมทั้ง การตั้งคำถามเกี่ยวกับความซับซ้อนทางวัฒนธรรมที่โลกเชื่อมโยงและหลอมรวมเข้าด้วยกัน ทำให้ความเป็นท้องถิ่นเจือปนและแทรกตัวอยู่ในความเป็นวัฒนธรรมโลก การทำความเข้าใจ “วัฒนธรรม” จึงไม่ควรมองเชิงภาพนิ่ง แต่ควรตรวจสอบความสัมพันธ์แบบใหม่ที่ มนุษย์กับธรรมชาติมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

ในช่วงทศวรรษ 2010 องค์การยูเนสโก สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites) และสหพันธ์สถาปนิกภูมิทัศน์

นานาชาติ ได้นำแนวคิดความหลากหลายทางชีววัฒนธรรมไปเป็นกรอบในการทำงานและ
 ชั้นเคลื่อนเพื่อการรักษาภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเห็นการดำรงอยู่ระหว่างธรรมชาติและ
 วัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น ระบบนิเวศและถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชนเร่ร่อนเลี้ยงสัตว์ในทุ่งหญ้า ซึ่ง
 มนุษย์มีระบบทางสังคมและศีลธรรมที่จะพึ่งพาอาศัยพืชและสัตว์ในการดำรงชีพ Rotherham
 (2014a, 2014) กล่าวว่าภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม หมายถึงระบบนิเวศที่มนุษย์กับธรรมชาติมี
 ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน จนทำให้เกิดแบบแผนและลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมในถิ่นที่อยู่
 อาศัย ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องซึ่งมีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและ
 รูปลักษณ์ทางกายภาพของภูมิภาค แบบแผนทางสังคมวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนไปพร้อมกับ
 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กล่าวคือในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมจะเปลี่ยน
 โฉมหน้าไปตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี เช่นการ
 เพิ่มจำนวนประชากร การขยายตัวของเมือง การก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น

Rozzi (2018) ตั้งข้อสังเกตว่าทิศทางการพัฒนาของโลกภายใต้ระบอบการค้าข้ามชาติ
 และลัทธิเสรีนิยมใหม่ กำลังทำให้เกิดการสร้างภูมิทัศน์เชิงนิเวศวัฒนธรรมที่ดูเหมือนกันในทุก
 พื้นที่ (Biocultural Homogenization) ลักษณะเฉพาะที่เคยปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ
 ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นลักษณะร่วมที่พบได้ในพื้นที่อื่นๆ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าอิทธิพลของ
 ทุนนิยมข้ามชาติและวัฒนธรรมบริโภคนิยมได้แทรกตัวและส่งต่อไปยังชีวิตของคนท้องถิ่น ทำให้แบบ
 แผนวัฒนธรรมของคนเหล่านั้นขยับเข้าใกล้แบบแผนชีวิตของชาวตะวันตก ในขณะที่ระบบนิเวศ
 ทางธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การ
 เคลื่อนย้ายแรงงาน ระบบเกษตรกรรมสมัยใหม่ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การทำปศุสัตว์ เพื่อส่งผล
 ผลิตไปยังตลาดโลก สิ่งเหล่านี้ทำให้พืชและสัตว์ต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่กับพืชและสัตว์ท้องถิ่น
 พร้อมกับการทำลายความสมดุลทางธรรมชาติที่มีอยู่เดิม ปัญหาดังกล่าวนี้ทำให้เกิดข้อถกเถียง
 เกี่ยวกับการฟื้นฟูภูมิทัศน์ทางนิเวศวัฒนธรรม ในหมู่นักวิชาการจึงเสนอแนวคิดเรื่อง “การทำให้
 ธรรมชาติกลับคืนมา” (rewilding) (Monbiot, 2013; Sandom et al., 2018)

ข้อพิจารณาเรื่องภูมิทัศน์เชิงนิเวศวัฒนธรรม

ในวงวิชาการกระแสหลักที่ยึดโยงอยู่กับองค์การระหว่างประเทศที่ขับเคลื่อนเรื่องการ
 อนุรักษ์ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น มักจะสนใจการสร้างสมดุลและการ
 พึ่งพาอาศัยระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Cocks & Wiersum, 2014; Redford &
 Painter, 2006) ฐานคิดนี้นำไปสู่การสร้างมาตรการและกลไกเพื่อการปกป้องคุ้มครองระบบ
 นิเวศวัฒนธรรม ที่มีภูมิปัญญาและความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองปรากฏอยู่อย่าง
 ต่อเนื่อง และเรียกพื้นที่เหล่านั้นเป็น “เขตอนุรักษ์คุ้มครอง” ในขณะที่มีการโจมตีการพัฒนา
 สมัยใหม่และไม่ต้องการให้ความทันสมัยจากภายนอกเข้าไปเจือปนกับนิเวศวัฒนธรรม แต่
 พยายามเก็บรักษาประเพณีวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองให้อยู่คู่กับธรรมชาติและถิ่นอาศัย (บุญ
 ยงค์ เกศเทศ, 2550; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2556; อนุกุล ต้นสุพล, 2559; Rapport &

Maffi 2010) อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่มีการพูดถึงน้อยคือความสามารถของมนุษย์ที่จะปรับเปลี่ยนแก้ไขธรรมชาติให้สอดคล้องกับวิถีการใช้ชีวิตแบบใหม่ที่ต่างไปจากจารีตประเพณี

การพิจารณาความทันสมัยจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางวัฒนธรรม อาจต้องมองในมิติของการปรับตัวที่มนุษย์และธรรมชาติเข้าไปมีส่วนร่วมในกลไกการพัฒนา เพราะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและแบบแผนทางวัฒนธรรมล้วนสัมพันธ์กับกิจกรรมที่มนุษย์กระทำขึ้น เพื่อที่จะทำให้ชีวิตอยู่รอดได้ในสถานะใหม่ สิ่งเหล่านี้จึงไม่เคยหยุดนิ่ง (Laird et al., 2011; Turnhout et al., 2013) การทำความเข้าใจภูมิทัศน์เชิงนิเวศวัฒนธรรมจึงต้องเห็นพลวัตของ “การใช้ชีวิต” (livelihood) ซึ่งมนุษย์พยายามต่อสู้ดิ้นรนด้วยวิธีการต่างๆ ภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป การผูกโยงนิเวศวัฒนธรรมเข้ากับ “วัฒนธรรมแบบจารีตประเพณี” เพียงอย่างเดียว อาจไม่ทำให้เข้าใจพลวัตของธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มนุษย์เข้าไปจัดการและปรุงแต่ง

ตัวอย่างการศึกษาของ Cocks & Wiersum (2014) พบว่าในสังคมของชนเผ่า Amaxhosa ในประเทศแอฟริกาใต้ พวกเขายังชีพด้วยการเลี้ยงสัตว์ในทุ่งหญ้า พืชกว่า 200 ชนิดถูกนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งเป็นอาหาร ยารักษาโรค ใช้ในพิธีกรรม และเป็นเชื้อเพลิง พวกเขาเน้นถือวิญญาณของบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในธรรมชาติ สัตว์เลี้ยงของพวกเขา มีความหมายต่อการสร้างสังคมและเครือญาติ ปัจจุบันชนเผ่า Amaxhosa เข้ามาทำงานในเมือง ซึ่งมีแบบแผนชีวิตที่ต่างไปจากการอยู่ในพื้นที่เลี้ยงสัตว์ในชนบท แต่พวกเขาก็มีการเดินทางติดต่อกับญาติพี่น้องที่อยู่ในชนบท พวกเขาจึงสามารถใช้วัฒนธรรมเดิมมาประยุกต์เข้ากับการใช้ชีวิตสมัยใหม่ ในแง่นี้จะเห็นว่านิเวศวัฒนธรรมเกิดขึ้นภายใต้กิจกรรมทางสังคมที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง กิจกรรมบางอย่างอาจเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้น ขณะที่กิจกรรมบางอย่างเป็นการเก็บรักษาธรรมชาติ กิจกรรมของมนุษย์จึงสร้างขอบเขตของนิเวศวัฒนธรรมแคบกว้างไม่เท่ากัน ดังนั้น การธำรงรักษาสมดุลของธรรมชาติและวัฒนธรรม จึงดำเนินไปพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและวัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อทางศาสนา จักรวาลวิทยา ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร ไม่สามารถแยกขาดจากกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในบริบทโลกที่เปลี่ยนไป (Pretty et al., 2009)

ความหลากหลายของนิเวศวัฒนธรรมไม่ควรถูกรวบงำด้วยกระบวนการทัศน์ “การอนุรักษ์” (conservation-oriented) แต่ควรขยายขอบเขตความเข้าใจใหม่ไปสู่การมองเห็นปฏิสัมพันธ์ที่ไม่หยุดนิ่งระหว่างมนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และแบบแผนทางวัฒนธรรม (อรรถญา ศิริผล, 2564) นอกจากนี้ ควรทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของระบบนิเวศในฐานะเป็นการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศภายใต้กิจกรรมที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ไม่ควรมองระบบนิเวศในมิติแคบๆ ที่เห็นแต่ภูมิประเทศของพืชและสัตว์ที่ตัดขาดจากมนุษย์ ควรมองเห็นความหลากหลายของชีวทางเกษตรกรรม (agrobiodiversity) ที่ดำเนินไปพร้อมกับกิจกรรมทางสังคม (Cocks & Wiersum, 2014; Wiersum, 2010)

การทำความเข้าใจความหลากหลายของชีววัฒนธรรมต้องพิจารณาเงื่อนไขของ “การใช้ชีวิตทางสังคม” ของคนแต่ละกลุ่ม และเชื่อมโยงให้เห็นถึงการนำเอาความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่มาใช้นิยามความหมายของวัฒนธรรมและธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้จะทำให้เห็นว่า “ชีววัฒนธรรม” มีความซับซ้อนและเคลื่อนไหวตลอดเวลา ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติมิได้เกิดขึ้นภายใต้โลกทัศน์และจักรวาลวิทยาแบบจารีตประเพณีเท่านั้น หากแต่มันยังปรากฏขึ้นในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เพื่อทำให้ชีวิตดำเนินต่อไปในสังคมที่เปลี่ยนแปลงและมีเงื่อนไขใหม่ๆ (Cocks & Wiersum, 2014) สิ่งที่ต้องพิจารณาก็คือ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ปรับตัวตลอดเวลา การขีดเส้นแบ่งให้มนุษย์อยู่ในพรมแดนที่มีขอบเขตชัดเจนอาจไม่ช่วยทำให้เห็นการต่อสู้ดิ้นรนแบบใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์และระบบนิเวศที่เปลี่ยนไป

ผู้เขียน

ดร.นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ

หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เอกสารอ้างอิง

- บุญยงค์ เกศเทศ. (2550). *ภูมิณีเวศสร้างค่า ภูมิปัญญาสร้างคน*. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). *นิเวศวัฒนธรรมในความเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- อนุกุล ตันสุพล” (2559). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม: ฤกษ์แจ่มสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 12(1), 193-221.
- อรัญญา ศิริผล. (2564). *มานุษยวิทยานิเวศ: พัฒนาการ แนวคิดและข้อถกเถียง*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Agnoletti, M. (Ed.) (2006). *The conservation of cultural landscapes*. Wallingford, Oxon: CAB International.
- Agnoletti, M., & Rotherham, I. D. (2015). Landscape and biocultural diversity. *Biodiversity and Conservation*, 24, 3155– 3165.
- Berkes, F., Folke, C., & Gadgil, M. (1995). Traditional ecological knowledge, biodiversity, resilience and sustainability. In: C. A. Perrings, K.-G. Mäler, C. Folke, C. S. Holling, & B.- O. Jansson (Eds.), *Biodiversity conservation* (pp.281– 300). Dordrecht, The Netherlands: Kluwer.
- Bridgewater, P., & Walton, D. W. (1996). Towards a new framework for vertebrate conservation. In D. J. Kitchener, & A. Suyanto (Eds.), *Proceedings of the 1st Eastern Indo-Australian Conference on Vertebrates*, (pp. 59– 63). Western Australian Museum, Perth.
- Bridgewater, P & Rotherham, I.D. (2019). A critical perspective on the concept of biocultural diversity and its emerging role in nature and heritage conservation. *People and Nature*, 1(3), 291-304.

- Cocks, M. L. (2006). Biocultural diversity: Moving beyond the realm of 'indigenous' and 'local' people. *Human Ecology*, 34(2), 185– 200.
- Cocks, M. L. & Wiersum, F. (2014). Reappraising the Concept of Biocultural Diversity: a Perspective from South Africa. *Human Ecology*, 42(5), 727-737.
- Hobbs, R. J., Higgs, E. S., Hall, C. M. (eds.) (2013). Novel ecosystems: Intervening in the new ecological world order (p. 380). New Jersey, NJ: John Wiley & Sons.
- IPBES. (2016). Summary for policymakers of the assessment report of the intergovernmental science-policy platform on biodiversity and ecosystem services (IPBES) on pollinators, pollination and food production. Bonn, Germany: Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services.
- Laird, S. A., Awung, G. L., Lysinge, R. J., and Ndivi, L. E. (2011). The interweave of people and place: biocultural diversity in migrant and indigenous livelihoods around Mount Cameroon. *International Forestry Review*, 13(3), 275–293.
- Loh, J., & Harmon, D. (2005). A global index of biocultural diversity. *Ecological Indicators*, 5, 231– 241
- Merçon, J., Vetter, S., Tengö, M., Cocks, M., Balvanera, P., Rosell, J. A., & Ayala-Orozco, B. (2019). From local landscapes to international policy: Contributions of the biocultural paradigm to global sustainability. *Global Sustainability*, 2(e7), 1– 11.
- Monbiot, G. (2013). *Feral: Searching for enchantment on the frontiers of rewilding*. London, UK: Allen Lane.
- Nassauer, J. I. (1995). *Culture and changing landscape structure*. *Landscape Ecology*, 10, 229– 238.
- Poe, M. R., Norman, K. C., & Levin, P. S. (2014). Cultural dimensions of socioecological systems: Key connections and guiding principles for conservation in coastal environments. *Conservation Letters*, 7, 166– 175.
- Pretty, J., Adams, B., Berkes, F. F., de Athayde, S., Dudley, N., Hunn, E., Maffi, L., et al. (2009). The intersections of biological diversity and cultural diversity: Towards integration. *Conservation and Society*, 9(2), 100–11 2.
- Rapport, D., & Maffi, L. (2010). The dual erosion of biological and cultural diversity: implications for the health of ecocultural systems. In Pilgrim, S., and Pretty, J. (eds.), *Nature and culture, rebuilding lost connections*. (pp. 103–119) London: Routledge and Earthscan.
- Redford, K.H., & Painter, M. (2006). Natural alliances between conservationists and indigenous peoples. Wildlife conservation society. WCS Working Paper No. 25, New York.
- Rotherham, I. D. (2008). The importance of cultural severance in landscape ecology research. In: A. Dupont & H. Jacobs (Eds.), *Landscape ecology research trends* (pp. 71– 87). Hauppauge, NY: Nova Science Publishers Inc.

- Rotherham, I. D. (2014). *Eco-History: A short history of conservation and biodiversity*. Cambridge, UK: The White Horse Press.
- Rotherham, I. D. (2014a). The call of the wild. Perceptions, history people & ecology in the emerging paradigms of wilding. *ECOS*, 35(1), 35– 43.
- Rotherham, I. D. (2015). Bio-cultural heritage & biodiversity – Emerging paradigms in conservation and planning. *Biodiversity & Conservation*, 24, 3405– 3429.
- Rozzi, R. (2018). Biocultural homogenization: A wicked problem in the anthropocene. In: R. Rozzi, R. H. May, F. S. ChapinIII, F. Massardo, I. Klaver, A. Pauchard, M. A. Nuñez, & D. Simberloff (Eds.), *From biocultural homogenization to biocultural conservation. Ecology and ethics* (Vol. 3). Cham, Switzerland: Springer.
- Sandom, C. J., Dempsey, B., Bullock, D., Ely, A., Jepson, P., Jimenez-Wisler, S., ... Senior, R. A. (2018). Rewilding in the English uplands: Policy and practice. *Journal of Applied Ecology*, 00, 1– 8.
- Turnhout, E., Waterton, C., Neves, K., and Buizer, M. (2013). Rethinking biodiversity: from goods and services to 'living with'. *Conservation Letters*, 6(3), 154–161.
- UNESCO. (2018). What is Intangible Cultural Heritage? Retrieved from <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>
- Wiersum, K. F. (2010). Forest dynamics in southwest Ethiopia: Interfaces between ecological degradation and resource enrichment. In Bongers, F., and Tennigkeit, T. (eds.), *Degraded forests in eastern Africa. Management and restoration*. (pp. 323–342). London and Washington: Earthscan.